

למרות שחלקן של נשים בישראל בפעילות של אירגוני שלום הייתה ועודנה משמעותית, הן לרוב לא קיבלו "מקום מסביב לשולחן" וגם כיום ממשיכות להיות מודרות ממוקדי קבלת החלטות.

מחקר זה בא לבחון, מהם החסמים בעבור נשים לקחת חלק משמעותי בתהליכי שלום, ואיך כל זה קשור למושגים כמו מגוון, שייכות ושותפות. המחברות מציעות דרכים להרחבת מעגל ההשתתפות וההשפעה.

על אף החסמים הרבים, העומדים בפני נשים הפועלות בארגוני שלום, הן הצליחו ומצליחות לחולל שינוי במציאות החיים המסוכסכת בישראל.

דמוקרטיה וזכויות אדם

"לעשות מקום לשלום"

שייכות, שותפות ומגוון בפעילות נשים למען שלום בישראל

נורית חג'אג', שירי לוינס
דצמבר 2020

תוכן עניינים

2	פתח דבר	
3	מבוא	
4	"בארגונים המעורבים של נשים וגברים הנשים תמיד היו החיילות והגברים היו קוצרי התהילה	1
4	מאחורי הקלעים	1.1
6	1325	2
8	"תנועה משלך" - תנועות נשים לשלום	3
10	עצרי, מחסום לפניך	4
10	שומרות הסף: פעילת שלום = פמיניסטית שמאלנית?	4.1
12	"פנינו אל מי שהכרנו"	4.2
14	"גן נעול, לא שביל אליו לא דרך..." (רחל, 1928) - נגישות לידע ומידע.....	4.2.1
14	לא נחשבות	4.3
15	אויבת העם - אלימות	4.4
15	שותפות, השתתפות והשפעה	4.5
16	שילוב מאבקים	4.6
16	הכרה והוקרה	4.7
18	תם ולא נשלם	
19	ביבליוגרפיה	

פתח דבר

במאמר שלהלן התבססנו על החוויות שלנו כפעילות שלום. דלינו מזכרוננו, נגענו בהצלחות שהיו בדרך, ולא פחות בכשלונות ובכאבים. כמו כן, סרקנו את הידע שנצבר בשטח ובאקדמיה, ובעיקר ניסינו להביא לידי ביטוי את מחויבותנו העמוקה לקידום שלום ואת אמונתנו בערך הגברת מעורבותן של נשים בתהליך. חלק מן הנושאים העולים במאמר, מדוברים עדיין רק ב"חדרי חדרים". ביקשנו להעבירם משיחה אינטימית לגלויה, להדהד את חשיבותם ולהציע בעקבותיהם מתווה לפעולה ושינוי.

לשם הכנת המאמר שוחחנו עם 15 נשים: יהודיות וערביות, מבוגרות וצעירות, פעילותות ותיקות וחדשות, ממוצאים מגוונים, דתיות וחילוניות, ואנו מודות להן על שפתחו בפנינו את לבן, וחלקו עמנו את מחשבותיהן, ניסיונן וחוכמתן. אנחנו מודות לקרן פרידריך אברט על היוזמה להוציא לאור את הפרויקט הזה ועל התמיכה המתמשכת במאמצים לקידום צדק ושלום בישראל.

מבוא

ההחלטה כוללת בראשונה הכרה בהשפעות השונות של סכסוכים לאומיים על נשים, הצורך בהגנה על נשים ונערות מפני השלכות של עימותים, וכן תרומתן של נשים לקידום שלום והחשיבות שבשילובן בכל תהליכי קבלת ההחלטות של ישוב סכסוכים. בישראל, בהשראת ההחלטה, נוסף בשנת 2005 סעיף ל"חוק שוויון הזדמנויות האישה" (סעיף 6ג), הקורא לשילוב נשים ממגוון קבוצות האוכלוסייה בתהליכי פתרון סכסוכים. מגמה נוספת, שאנו עדות להתגברותה בשנים האחרונות, היא תיעוד של אקטיביזם נשי בנושאים חברתיים ופוליטיים בישראל. מגמה זו נובעת מהבנת מקומה המרכזי של החוויה האישית, ומעודדת שימוש ביזכרונות אישיים כפעולה חברתית. החוקרת יפעת גוטמן מונה גישה זו "memory activism" - זיכרון כפעולה - אסטרטגיה הבאה לאתגר את הנרטיב המקובל על העבר במטרה להשפיע על השיח הציבורי ועל המדיניות (Gutman, 2017). פעולת "ארכיביזם" זו, בצירוף הקורפוס העשיר של חוקרות פמיניסטיות ישראליות, שרובן אף לקחו ולוקחות חלק פעיל בפעילות שלום (לדוגמה: דפנה יזרעאלי, 1999; חדווה ישכר, 2003, 2009; אראלה שדמי, 2007; ואחרות; Chazan, 1989, 1991) - קורפוס ההולך ומצטבר באחרונה - הקלו עלינו מאוד בכתיבת המאמר, ופרשו לפנינו מפת שבילים מרתקת, אשר בה אנו מקוות שנוכל להתוות כיוונים חדשים וזוויות נוספות בדרך לקידום שוויון מגדרי ושלום.

זוהי התמונה, המשתקפת בתקשורת הישראלית בחודש אוקטובר 2020: מגפת הקורונה משתוללת, מחאות אזרחיות פורצות ברחבי המדינה, שיחות גישוש נערכות עם לבנון בנושא הסדרת היחסים וסוגיית הגבול הימי, ונחתמו "הסכמי אברהם" עם איחוד האמירויות. על המטוס של משלחת ישראל לדובאי נמצאות ארבע נשים בדרג המקצועי, לעומת 17 גברים - ואף לא אישה אחת בדרג המדיני. בו זממן, החדשות מהשדה הפמיניסטי בישראל (שניבטות בעיקר ממסכי הזום), מדווחות על עשרות הפגנות והתארגנויות ברחבי הארץ נגד אלימות מגדרית, על יציאתו לאור של "מארג - מאגר מנגנונים ומוסדות לקידום נשים" (<http://maarag.bgu.ac.il>), על פרסום מאמרן המקיף של חנה ספרן ודליה זק"ש (2020), הסוקר את הפעילות של תנועות של נשים לשלום בישראל ואת האקטיביזם של נשים נגד הכיבוש ב-30 שנים האחרונות. כמו כן, נערכו סדרת אירועים לציון 20 שנה לקבלת החלטה (1325) UNSC, 2000 של האו"ם, תנועת "נשים עושות שלום" קיבלה מעמד של גוף מייעץ לארגון העולמי, ומאידך "קואליציית נשים לשלום", אשר נוסדה בשנת 2000 - נסגרה.

הפער בין שתי בבואות מציאות אלה עומד בלבו של החיבור הנוכחי!

אנו מבקשות לבחון כאן, מה מונע מנשים, שלזכותן עומדות שנים רבות של ניסיון ומחויבות, "להיות על המטוס" ולקחת חלק משמעותי בתהליכי שלום; ואיך כל זה קשור למושגים כמו מגוון, שייכות ושותפות. על מנת לענות על שאלות אלה, נעזרנו במאמרים ומחקרים קיימים, ערכנו ראינות עם פעילות שלום ותיקות וחדשות, והוספנו ניתוח של הרשמים האישיים שלנו, כותבות המאמר, אשר עוסקות במשך שנים רבות בעשייה למען שלום. עקב קוצר היריעה וגבולות הפרויקט, ולמרות הקשר ההדוק בין פעילות נשים לקידום שלום בישראל ובפלסטין, במאמר זה נתייחס להיבט הפנים-ישראלי בלבד, ובעיקר לתקופה של 20 השנים האחרונות מאז כינון החלטה 1325.

החלטה 1325, שהתקבלה במועצת הביטחון של האו"ם באוקטובר 2000, עוסקת ביחסים בין מגדר לקונפליקטים.

"בארגונים המעורבים של נשים וגברים הנשים תמיד היו החיילות והגברים היו קוצרי התהילה." (זהבה גלאון מתוך ראיון עם יולי נובק, 2018)

תיאורים דומים מתקבלים מתוך הראיונות בספרה של חדווה ישכר "אחיות לשלום-קולות בשמאל הפמיניסטי" (2003). הספר מביא 25 ראיונות עם פעילות בתנועות שלום ובארגוני זכויות אדם, המגוללות את החוויות האישיות שלהן ואת משנתן הפמיניסטית והפוליטית. קו משותף עובר כחוט השני בין הסיפורים השונים: רלה מזלי מספרת על פעילותה בתנועת "השנה ה-21", שבתוכה הוקמה קבוצת נשים בשאיפה להשפיע על תהליך קבלת ההחלטות בארגון, וכיצד הצעותיהן נתקלו בהתעלמות. לאחר שהתנועה התפרקה, מדווחת רלה, "יצאנו משם עם תחושות מאוד קשות, הנה מדכאים אותנו דווקא במקומות שאיננו מצפות שיאמרו לנו 'נשים אחר כך'". (עמ' 24). עדות נוספת מספקת איבון דויטש בעקבות התנסותה כפעילה בארגונים כמו "קמפוס ירושלים", "הוועד לסולידריות עם אוניברסיטת בירזית" ואחרים. "היינו שותפות לדיונים ולעבודה הארגונית, אך ברובנו נשארנו מאחורי הקלעים, השיח הפוליטי ונבולותיו נקבעו בידי מנהיגות גברית, שבעיקר קולה נשמע בהפגנות, בכנסים ואירועים ציבוריים ובמסיבות עיתונאים" (עמ' 127). מעניין לראות כי תחושת ההדרה אינה פוסחת גם על נשים בעמדות בכירות באקדמיה ובצבא. יהודית, ששירתה בצה"ל ובמערכת הביטחון בתפקידים בכירים, עונה כשהיא נשאלת על החוויה שלה כאישה בצבא, בין מחזיקי דרגות סא"ל ומעלה, כך: "הם הבינו שזה לא פוליטיקלי קורקט שלא יהיו נשים, הם הבינו שזה לא נראה טוב, החליטו לצרף נשים, אבל רק בכאלו".

על פי הספרות המקצועית בנושא, התופעה של דחיקת נשים לשוליים בישראל נובעת בראש ובראשונה מהיותה חברה מיליטריסטית, שבה שורר אתוס רפובליקני, המגדיר את החברות בקהילה לפי התרומה של האזרח או האזרחית לטובת הכלל. ששון לוי ולומסקי פדר (2011) גורסות, כי המופת הראשי של העיקרון הרפובליקני הוא החייל הלוחם, מי שמגלם את מידת האזרחות הגבוהה ביותר - ומוכן להקריב את חייו למען המדינה. היות שנשים נודו לרוב משדה הקרב, הן לא נתפסות בתור שותפות לגברים במחויבות האולטימטיבית למדינה. מצב זה מקצין בשל הסכסוך הישראלי-פלסטיני הממושך ותפיסת המלחמה כמצב בלתי

סקירה היסטורית של תנועת השלום בישראל מצביעה על כך שלכל אורך הדרך נשים היו שותפות פעילות בארגונים, בעמותות וביוזמות לקידום שלום (Sa'ar, Sachs & Aharoni, 2011 (Sasson-Levi, 2002, 2003: Harel-Shalev & Dafna-Tequa, 2015, 2016: Herzog, 2003, 2008: Golan, 1997, 2015). ואולם, חרף נוכחותן המספרית הניכרת, הייצוג שלהן במוקדי ההחלטות, בין אם פנים-ארגוניים או רשמיים-מדיניים, נשאר זעום (ספרן וזק"ש, 2020). שנת 2000 הייתה שנה דרמטית לציבור הישראלי. לאחר כישלון המשא ומתן הישראלי-פלסטיני בקמפ-דיוויד ופרוץ האינתיפאדה השנייה (2000) "מחנה השלום" הישראלי ספג מהלומה כבדה, ונאסף תחושת ייאוש (Herman, 2009). לצד זאת, נמשכת המגמה, שהחלה בשנות ה-80, של הקמת ארגונים ותנועות שלום של נשים (אהרוני וחסון, 2020).

1.1 מאחורי הקלעים

התחושה של הדרה ודחיקה אל השוליים בקרב פעילות בארגוני שלום מעורבים של גברים ונשים עלתה בשלב זה או אחר במהלך כל הראיונות שקיימנו. מירב, אישה בשנות ה-30 שלה, היא פעילה ותיקה בארגון שלום דו-לאומי, אשר הוקם ב-2006. מירב כיהנה בתפקיד רכות תוכניות ומנחה של קבוצת הנשים בארגון, ונמנתה עם הצוות הניהולי. בתחילת שיחתנו היא תיארה מרחב מאפשר, שבו היא יכולה לרכוש מעמד והשפעה, אך לקראת סוף הראיון, כשעלו שאלות הנוגעות לבחירה שלה, כהגדרתה, "להוריד הילוך" ו"לקחת צעד אחורה", אמרה: "בסוף, הגברים תמיד ישלטו על הנשים... זה לא מרוע, לפעמים הם מנסים לעשות את הדבר הנכון, זה מחוסר מודעות, או שנוח להם להישאר לא מודעים". הילה, פעילת שלום מוערכת בחוגים אקדמיים ופמיניסטיים בישראל ובעולם, שותפה למסקנה זאת. הילה, שהייתה אחת הנשים הראשונות להצטרף להנהגה של "שלום עכשיו", שיחזרה כיצד כבר בעת ההקמה של התנועה לא הניחו ליולי תמיר לחתום על "מכתב הקצינים" (1978), שקרא לחתירה לשלום עם מצרים, וזאת למרות היותה קצינה.

פוליטי ואת הקושי העצום לפרוץ את התפיסות הללו ולקחת חלק בשולחן הדיונים.

נמנע. מרכזיותו של הצבא והתרבות המיליטריסטית בישראל מתבטאים גם בהפרכה של "השערת השלום הנשי". לפי השערה זו, נשים במערב נוטות להחזיק בדעות המצדדות יותר בשלום ופחות בהפעלת אלימות (Scheindling, 2011). מחקרים שנערכו בישראל לאורך השנים, עם זאת, מראים שבניגוד למדיניות מערביות, בישראל נשים אינן תומכות יותר מגברים בתהליכי שלום או במניעת מלחמה, וישנה הזדהות גורפת של נשים עם הצבא ועם פעולות ביטחון (Golan, 1997). בסקר שנערך בשנת 2010 אף נמצא, כי רוב הנשים בישראל נוטות במעט לדפוס הצבעה ימני (Gedalia et al., 2010).

עד להסכם אוסלו (1993) לא זכו תנועות השלום בישראל, ככלל, לשיתוף מצד הממסד הפוליטי, ולא צורפו לתהליכי השלום (Hermann, 2009). אולם, גם בהסכם אוסלו, אשר התאפיין במנעים ותהליכים מוקדמים של נציגי החברה האזרחית (Track 2), שבהם נשים פלסטיניות וישראליות לקחו חלק משמעותי, תרומתן של האחרונות לא זכתה להכרה (Aharoni, 2011; Sharoni, 1996). מרכזיותו של הצבא ונושא הביטחון הלאומי בישראל מייצר סיטואציה אבסורדית, שבה אלו האמונים על מצבי לחימה הם גם אלו האמונים על תהליכי שלום (Sasson-Levy, Levy & Lomsky-Feder, 2011). הדבר מודגם היטב בציטוט מתוך דבריו של יוסי ביילין, סגן שר החוץ בתקופת הסכמי אוסלו, בבואו להסביר את מיעוט הנשים בזירה הפוליטית: "הסבר אפשרי לכך שנשים נעדרות מהפוליטיקה הישראלית הוא, שהיות שנשים לא מגיעות לדרגות גבוהות בצבא, והיות שהצבא משחק תפקיד מרכזי במלחמה אבל גם בתהליכי שלום, לנשים יש פחות מה לומר על התהליך" (Aharoni, 2011, p. 403). גורם נוסף, המבאר את הדיפתו של האקטיביזם הפוליטי של נשים אל מאחורי הקלעים, קשור בתהליכי תיעוד וזיכרון. דליה זק"ש וחנה ספרן (2020) טוענות, כי כפי שלא ניתן לנשים מקום שווה במנהיגות או בתקשורת, כך הן גם הוזרו מהתיעוד של תהליכי השלום בישראל במשך השנים (עמ' 3-4). הן מפרטות, איך הכתיבה הפמיניסטית בגוף ראשון, הניזונה מזיכרונות אישיים, יכולה להשפיע על הבנת הרצף ההיסטורי, על בחירת המסמכים הנלמדים והמוצגים, וגם על הדיון במסקנות העולות מהן. כשילוי נובק, לשעבר מנכ"לית "שוברים שתיקה", יצאה לברר איך נשים שורדות לאורך זמן בפעילות הפוליטית שלהן, היא דיווחה כי מצאה מעט מאוד חומרים, המתעדים את החוויה הפוליטית של נשים בשדה זה (נובק, 2018).

המיקום של נשים כפעילות שטח או פעילות א-פורמליות היה ועודנו נוח מאוד לממסד (Aharoni, 2016), ומסייע להבין אף הוא, מדוע הפעילות הענפה והמנוגנת של נשים אקטיביסטיות בישראל במהלך השנים לא תורגמה לכוח

בסיס לתוכנית הפעולה הממשלתית. לצד התקוות שהפיחה ההחלטה, נשמעו גם התייחסויות לכשלים ולקשיים הצפויים בגין הצורך להתאימה למציאות המקומית. נטען כי נוסח ההחלטה, אשר אינו יוצא במפורש נגד קיומם של מלחמות וסכסוכים אלימים, למעשה אינו מערער על השימוש בכוח כפתרון למצבי עימות, אלא רק מציע דרכים ליישובם (Pratt, & Richter-Devroe, 2011). בנוסף, נטען עמר (2004) טענה, כי בהחלטה חסר דגש על רב-תרבותיות ועל היעדר עיסוק בזכויות חברתיות. עמליה סער (2004) פורשת סדרה של המלצות, הנדרשות לשיטתה על מנת לסגל את ההחלטה לציבור ולממשל הישראלי. בין היתר, לדבריה, "יש להתקש לדבר על זכויות של נשים ורווחים של גברים. הפיכת 1325 כלפי פנים בישראל דורשת אומץ להסתכל למציאות בעיניים, היא דורשת מאיתנו להיות מסוגלות לנסח את האינטרסים של נשים, מבלי לשחק לידי השיח האוריינטליסטי המשתמש בנשים על מנת לבסס עליונות תרבותית" (עמ' 53). אמירה זו מזוהה מפני הסכנה, כי ייצוגי מגדר מוטים יסללו את הדרך למדינות מערביות לתרץ אלימות פוליטית כנגד מדינות שאינן מערביות (Mohanty, 2003); או כפי שניסח זאת גאייטרי צקרבורטי ספיבק, "גברים לבנים המצילים נשים חומות מגברים חומים" (Spivak, 1988), כפי שקרה למשל בפלישה האמריקאית לאפגניסטן (Abu-Lughod, 2002).

נקודה נוספת אליה מתייחסת סער (2004), היא לחסמים המבניים בדמות ההסדרים הכלכליים והפוליטיים, המשרתים שכבות אוכלוסייה מסוימות, ובהן בעיקר גברים. טיעון זה רווח בקרב פעילות פמיניסטיות בעולם, המסבירות כי ללא התייחסות לחסמים מבניים, כמו עוני, משטר אוטוריטרי, נגישות מופחתת לחינוך, דיור ועוד, לא תתאפשר עצמאות וחירות מלאות של נשים, על אף הרחבת מצבת התפקידים שלהן (Pratt, & Richter-Devroe, 2011). כמענה לכשל זה מציעות חוקרות פמיניסטיות לשלב את התיאוריה של מיקומים צולבים (Intersectionality) עם עקרונות החלטת האו"ם. שילוב זה מאפשר לבחון את חוויות החיים של נשים בהתייחס להצטלבויות של מיקומים חברתיים,

קבלת החלטה 1325 במועצת הביטחון של האו"ם ב-30 באוקטובר 2000 (UNSC 1325) הייתה נקודת שיא במאמצים של חוקרות ופעילות פמיניסטיות לקדם את ההכרה בחשיבות של שילוב פרספקטיבה מגדרית בחקר קונפליקטים ויישובם. בהחלטה זו מועצת הביטחון של האו"ם הכירה בראשונה בהשפעות הייחודיות של קונפליקטים על נשים, בצורך לספק הגנה לנשים ונערות, בערך הרב שיש לתרומתן של נשים לפתרון סכסוכים ובמחויבות לשילוב בתהליכים אלה (Cohn, 2013; Shepherd, 2008). ההצעה אושרה על ידי מרבית המדינות החברות באו"ם, תורגמה ליותר ממאה שפות, ועשרות מדינות גיבשו בעקבותיה תוכנית פעולה לאומית (National Action Plan, NAP) לשילוב נקודת מבט מגדרית, המותאמת לצרכים ולאתגרים המקומיים.

בשדה הפמיניסטי בישראל התקבל הצעד באופטימיות, ובמעט חשש. החלטה 1325 הרחיבה את מפתח הדלת לשיתופי פעולה פוריים ומשמעותיים יותר עם הקהילה הבינלאומית. התקווה הייתה כי אלה יאפשרו גישה נוחה יותר למשאבים ולעבודה משותפת עם הפעילות הפלסטיות, ופעילו לחץ על מקבלי ההחלטות (גרינבלט, 2004). העשור הראשון שאחרי ההחלטה עמד בסימן של פעילות אינטנסיבית: נערכו כנסים ומפגשים, העוסקים בהשלכותיה על סוגיות מגדריות, הקשורות בסכסוך הישראלי-פלסטיני (לדוגמה, כנס "החלטת מועצת הביטחון של האו"ם 1325 ומשמעותה ביחס לקונפליקט הישראלי-פלסטיני" ב-2003), והוקמו ארגונים (כמו "נציבות הנשים הבינלאומית"), המתמקדים בשילוב נשים (גם מהחברה האזרחית) בקידום פתרון לסכסוך, תוך התנגדות לכל שימוש בכוח (סרגוסטי, 2009). בנוסף, יולי תמיר ואיתי לבני, אז חברות כנסת בממשלת אריאל שרון, העבירו תיקון ל"חוק שוויון הזדמנויות האישה" (סעיף 6ג'), הקובע כי יש חובה לשלב נשים ממגוון קבוצות האוכלוסייה בתהליכי קבלת החלטות מדיניים. בכך הייתה ישראל למדינה הראשונה, שעיגנה את החלטה 1325 בחוק המקומי. בשנים 2012-2014 נעשתה עבודה על גיבוש תוכנית פעולה של ארגוני הנשים בישראל בהובלת הארגונים "איתן-מעכ"י", "שוות" ו"אג'נדה", שנועד לשמש

כמו מעמד, לאום ומוצא יוחסי הכוח ביניהם (Crenshaw, 1995), ומראה כיצד התייחסות אל נשים כאל קטגוריה אחת מוליכה לליקוי בהבנת מבנים של אי-שוויון בין נשים ובתוך קבוצות חברתיות בסכסוך (El-Bushra, 2003).

בנוסף, הטמעת הגישה של מיקומים צולבים הובילה להרחבה ושינוי של המושגים "שלום וביטחון" ולבחינה של המשמעויות הסובייקטיביות שלהן בעבור נשים שונות (Sachs, Sa'ar, & Aharoni, 2007): מדד הביטחון של נשים (2014). מהלך זה חיזק את הקשר בין סוגיות פמיניסטיות לשאלות של שלום מחד גיסא, אך מאידך גיסא גם חשף פערים ואי הסכמות בין קבוצות חברתיות שונות בתוך קבוצת הנשים. דוגמה בולטת הנה הפרישה של קבוצת הפלסטיניות אזרחיות ישראל מהפרויקט של "גיבוש תוכנית פעולה כוללת בישראל" בגלל ויכוח על מיקומו של נושא הכיבוש והימנעות מקביעת עמדה נגדו.

20 שנה של ניסיון בינלאומי וישראלי מצביעות על כך שהדרך לשילוב פרספקטיבה מגדרית במדיניות ובפרקטיקות של יישוב סכסוכים וקידום שלום, עודנה ארוכה. יחד עם זאת, סימני הדרך שטבעה החלטה 1325, הכוללים ניצחונות מרשימים, כמו גם כישלונות כואבים, משמשים מצפן לעתיד.

"תנועה משלך" - תנועות נשים לשלום

למצוא מרחב בטוח, שבו יכלו לפעול, לחקור ולנסח עמדה וקול מובחנים בנושאי שלום וביטחון, והיו בעבורן רשת חברתית שבה מצאו שותפות לדרך (דרך, שאינה תמיד מקובלת בסביבתן ובציבור בכלל). היבט זה הופיע בכמה ראיונות שעשינו, בפרט עם נשים צעירות, שדיברו על תהליך הלמידה וניבוש העמדות, שעברו לאחר הצטרפותן לתנועה. סאפא, פלסטינית אזרחית ישראל, האחראית לפעילות של הארגון שבו היא חברה בצפון, כינתה זאת "תהליך למידה, שמוביל לשינוי ולפתיחת דלתות".

התנועות השונות שקמו אינן מחזיקות באותה תאוריית שינוי. הן שונות בגודלן ובהרכב הנשים הפעילות בארגון, ביחסן לכיבוש, באופן שבו הן רואות את הקשר בין פמיניזם לשלום, בשאלת שיתוף הפעולה עם נשים פלסטיניות ובהגדרת הזהות הארגונית (אימהות, מומחיות, פעילות, נציגות). גליה גולן (2015) מציעה חלוקה של ארגוני הנשים על פי המפתח הבא: (1) אלו המנציחים את השפעת המגדר, כדוגמת "ארבע אימהות" ו"מחסום ווטש" (2) אלו הפועלים לשנות את האפקט המגדרי – וקיבלו דחיפה בעקבות 1325 – כדוגמת "איתך-מעכ"י", "פורום דבורה" ו"נציבות הנשים לשלום" (3) אלה הדוחות את המיליטריזם במפורש, כגון "פרופיל חדש" ותנועת הסרבנות.

ההבדלים בין תנועות הנשים השונות נדונו בהרחבה בספרות המקצועית ובקרב הפעילות בשטח, למשל כחלק מהדיון במושג "אימהות" כמשאב פוליטי (Aharoni, 2017). ב"ארבע אימהות" אכן נעשה שימוש באימהות כאסטרטגיה (וינר, 2002; בורוכוביץ' ודה-סביליה, Helman & 2007; Helman 1999; Rapoport, 1997; Shadmi, 2000), בעוד בארגונים אחרים, כמו "נשים בשחור" (בלומן והלוי, 2009) ו"קואליציית הנשים לשלום", יצאו נגדו (ישכר, 2003). לטענת שרי אהרוני (2017), אימוץ הנרטיב של אימהות האומה הגביר את יכולת ההשפעה הנשית ואת האפשרות לעורר תקווה, אך באותו זמן גם יצר ציפיות בלתי ריאליות לגבי נשים, ושימר את מקומן השולי בחברה (עמ' 319). אראלה שדמי מציעה התבוננות נוספת, וקוראת להשתמש בערכים הנתפסים כאימהיים, אך לאו דווקא

שירי לוינס: "זכור לי מקרה מסוים, שבו הלכתי לאכול צהריים עם כמה קולגות במסעדת פועלים במרכז תל אביב. בארוחה סיפרתי להם על הפעילות שלי ב'נשים עושות שלום', והתפתח שיח ער. לפתע, באחד השולחנות קם גבר בגיל העמידה, התקרב לשולחן, לא טרח להציג את עצמו, ופתח ב'נאום'. הנאום שלו הסתכם בכך שאני מאוד אוהב ומעריך את מה שאתן עושות... אבל, תקשיבו לי, אתן טועות, הנה מה שאתן צריכות לעשות...! אני זוכרת את המקרה, כי הוא טלטל אותי במובנים שונים. ניסיתי לדמיין אותי או מי מחברותי שומעת ויכוח או שיח פוליטי באחד השולחנות, ומרגישה שיש לי זכות ומקום להתפרץ לשיחה. ניסיתי להבין איך המרחב הפרטי שלי נפרץ בכזו קלות, ואני צריכה למצוא את עצמי מתלבטת איך להגיב, ומה שתפס אותי יותר מכול היה כי למרות "הפירגון" שהוא הביע, בסיכומו של דבר הוא ייצג, בצורה מוקצנת אולי, את מה שחוויתי לאורך כל תקופת ההקמה של התנועה: גברים (לרוב לבנים ובעלי מעמד כלכלי נוח), שמנסים לשכנע אותי ואותנו כי הם כבר יודעים מה נכון, מה התשובה, הדרך, ואנחנו הנשים פשוט צריכות להיות השליחות שלהם. בכל פעם ששאלו אותי למה להקים תנועת נשים ולא אנשים, המקרה הזה קפץ מהזיכרון"

בסקירה שערכנו מצאנו, כי חלק מהנשים שלקחו חלק בתנועות שלום מעורבות, יזמו הקמה של קבוצות נשים נפרדות בתוך הארגונים (כמו "פורום המשפחות השכולות", "שוברות שתיקה" ועוד). חלקן המשיכו בתנועות בתפקידים שאינם בחזית, חלקן בחרו לפרוש, וחלק גדול מצאו עצמן מקימות או משתייכות במקביל לתנועות בהובלת נשים. דחיקת הנשים לאחור בארגוני השלום המעורבים הייתה אחת הסיבות הבולטות להקמת יוזמות שלום נפרדות (ספרן וזק"ש, 2020). אבל מעבר לכך, היו גורמים נוספים שתמכו בהתפתחות זו.

ראשית, התגברות האלימות הפוליטית באזור – האינתיפאדה השנייה, מלחמת לבנון השנייה וסבבי הלחימה מול החמאס בעזה – העירו בנשים את הדחף לקום ולפעול כתגובה למצבי קיצון, ולאו דווקא כהתארגנות סביב רעיון או אידאולוגיה, תופעה המוכרת מהמחקר על ארגוני נשים בעולם (El-Bushra, 2003). כמו כן, התארגנויות אלה איפשרו לנשים

מתוך העמדה הפיזיולוגית של האימהות, וזאת לשם קידום מדיניות של שלום (שדמי, 2007). שימועים שנערכו בקיץ 2006 על ידי "נציבות הנשים לשלום" חשפו, כי נשים בישראל מזדהות עם תפקיד האימהות ועם הערכים המיוחסים לו (כמו אמפתיה לאחר, הכלה ופשרנות), אך אינן ערות לסתירה, שיש בין הדבר לבין הקושי שלהן להזדהות עם סבלן של אימהות פלסטיניות (לימור, 2009), או לדיסוננס שמתגלע בין התנגדות למלחמה לבין, למשל, גאווה על בן קצין.

ארגוני השלום של נשים אמנם רשמו הישגים מסוימים בזירה המדינית, אך תרומתם ניכרת בעיקר בזירות אחרות, ובאה לידי ביטוי לדוגמה בהתעקשות על השארת השלום בשיח הציבורי בישראל, בהנדלת ההשתתפות של נשים שלא היו מעורבות בעבר, ובתהודה ותמיכה בעולם. יש לציין כי תנועת השלום הגדולה והדומיננטית בישראל כיום היא תנועת נשים ("נשים עושות שלום" – כך מעריך יובל רחמים, יו"ר פורום ארגוני השלום).

עצרי, מחסום לפניך חסמים להשתתפות והשפעה בפעילות של נשים

נמדדים מידת ההתאמה של הנשים, המבקשות לקחת חלק בעבודת הארגונים, כמו גם הפעילויות המוצעות על ידן.

4.1 שומרות הסף: פעילת שלום = פמיניסטית שמאלנית?

"לא תיתכן פעולת שלום ללא קריאה לסיוע הכיבוש וקריאה לסיוע הסדר הפטריארכלי והמיליטריסטי" (ספרן, זק"ש 2020)

"על אף שאני רואה ומגדירה את עצמי היום כפמיניסטית, זוהו אף חלק מעיסוקי, אני מודעת היטב לכך שלא נולדתי כזו. אני זוכרת שרשרת של אירועים מכוננים, שקרו בזמנים שונים, בהם 'נפלו לי' אסימונים' לגבי מעמדי כאישה בעולם. הנוקשות של הזכויות וחובות המצופות ממני, יחסי הכוח המופעלים עליי, וההכרה הכואבת שגם כאישה פריבילגית אני סובלת מסוגים שונים של דיכוי" (שירי לוינס).

סוגיית הקשר בין תפיסות פמיניסטיות לפעילות שלום נדונה בפירוט הן באקדמיה, הן בקרב ארגונים ותנועות שלום (Wibben, 2011). גוף המחקר הפמיניסטי בנושא סכסוכים אלימים מבוסס על הנחת יסוד, הרואה בשילוב פרספקטיבה מגדרית תנאי הכרחי בהבנת המורכבות של חברה בקונפליקט (Peterson, 1992). הטמעת תיאוריות פמיניסטיות בלימודי שלום וביטחון מאפשרת לזהות את הטבע המגדרי של הגורמים לסכסוך, להבחין בהשפעה המגדרית שלו ולהציג את האספקטים המגדריים של בניית שלום (Anderlini, 2006). מחקרים אלה כוללים בתוכם גישות מגוונות, כגון הגישה הביקורתית/פמיניסטית ביחסים בינלאומיים (Enloe, 2000; Ni Aolain & Rooney, 2007), הגישה הפמיניסטית בלימודי שלום (Confortini, 2006; Elshtain, 1998) והגישה העוסקת במגדר ולאומיות (Caprioli et al., 2007; Hudson, et al., 2017; McLeod, 2013). מכולן עולה כי ישנה חשיבות להכרה באופני הפעולה המגוונים של נשים שונות, הבאות ממיקומים שונים.

המונח "חסמים" מיוחס לרוב למכשולים מבניים, הנובעים מן המציאות הישראלית בעבר ובהווה. מיליטריזם, האתוס הציוני, רעיון צבא העם, היסטוריית הנרדפות של העם היהודי, השפעת הדת על המדינה, היחס למיעוטים וזרים, מעמדה המדיני של ישראל בעולם, מחסור במשאבים, שסעים חברתיים, כלכלה ניאוליברלית ועוד – כל אלה מצויים ברובד הגלוי של ניתוח החסמים לפעילות נשים בארגוני שלום. אנו מעוניינות להפנות את הזרקור לחסמים נוספים, שמקומם ברובד הסמוי של התנועות עצמן. מהלך זה עשוי לאפשר לזהות דרכים אלטרנטיביות אל מוקדי השפעה, כמו גם לסמן מרחבים חדשים להשפעה. חשוב לא פחות, זיהוי החסמים הסמויים בבסיס הפעילות של הארגונים עצמם פותח אפשרויות לנשים הפעילות לחולל שינוי ותזוזה במעמדן מבלי לחכות להכרה של הממסד ולנכונותו לפנות להן מקום.

נקודת המוצא שלנו כפעילות שלום נשענת על האמונה, כי רוב הנשים בישראל, ללא קשר למוצא, השכלה ואף לנטייה פוליטית, שואפות לחיות במציאות של שלום. ייתכן שרובן אינן סבורות שזה אפשרי, כפי שמתברר מן השימועים שערכה "נציבות נשים לשלום" (סרגוסטי, לימור וחגי'אג', 2009); ייתכן שרבות מהן אינן מאמינות, כי באפשרותן להשפיע על קידום שלום; אך אנו חושבות, כפי שגם נמצא במחקרים על הסכמי ותהליכי שלום בעולם, כי על מנת ששלום יושג, ויתקבל ציבורית במדינה מסוימת, מעגל התומכים והתומכות בשלום צריך להכיל כמה שיותר קבוצות חברתיות, וליהנות מגיבוי עממי רחב (Wibben, 2011; Rooney, 2006). מתוך כך, החסם המרכזי שברצוננו לדון בו, קשור לנושא המגוון.

להבנתנו, לתנועות שלום הומוגניות אין סיכוי להשפיע על דעת הקהל הרחבה, ולפיכך ניתוח המאפיינים של חסם זה והאופנים שבהם ניתן להתמודד עמו, הנם צעד הכרחי בדרך לשינוי.

המושג "מגוון" (Diversity) טומן בחובו ממדים רבים, כמו מעמד, זהויות קולקטיביות, פריבילגיות, שילוב מאבקים ועוד. אנו סבורות כי העדר המגוון בתנועת השלום נובע בין היתר מקיומן של "שומרות סף", הקובעות סרגל מידות לפיו

בוודאי בתנועת שלום של נשים, כאשר מתוך העשייה הפמיניסטית בפועל יתרחש במקרים רבים תהליך של הגדרה עצמית פמיניסטית.

"למה לא עמדתי עם נשים בשחור?"

שנים התייסרתי לנוכח העובדה, שלא עמדתי עם "נשים בשחור", לא הבטתי על מחסומים עם "מחסום ווטש", ולא הפלתי חומות שחצו יישובים, והקשנו על תושביהם.

היו לי הרבה פירושים, הצדקות וסיפורים.

בזכות הדיון שמתקיים היום על המחאות בבלפור ובעאסי – האם פעילי העאסי צריכים להגיע לבלפור אן להיפך – הבנתי שנקודת הייחוס הופכת לסרגל המדידה שלנו. יש הגדרה לשאלה מיהן פעילות שלום רדיקליות ופמיניסטיות – ולפיכך גם למי היא לא". (נורית חניאג')

בשנים האחרונות נשמעה לא אחת ביקורת מפי פעילות שלום פמיניסטיות, כי "נשים עושות שלום" אינן "מספיק" פמיניסטיות, פוליטיות, שמאלניות וכן הלאה (דויטש, 2019; שדמי, 2017). אנו, מנגד, חושבות כי דווקא המרחב להגדרה עצמית שנפתח בארגון זה, איפשר להרבה מאוד נשים להגדיר את עצמן בסיכומן של תהליך בתור פמיניסטיות. להשקפתנו, אותן נשים אינן חייבות להגיע לאקטיביזם כפמיניסטיות מלכתחילה, אלא באקטיביזם שלהן צריך לבוא לידי ביטוי הפוטנציאל לבחור להיות פמיניסטיות.

"את בכלל ימנית... מה את עושה פה?"

"משפט זה נאמר לרחל, אישה בשנות ה-50 שלה מהעיר אופקים. רחל באה עם חברות מהעמותה שבה הן מתנדבות לסמינר, שכותרתו "בונות עתיד משותף", ותכליתו הכשרה של נשים בנושא שלום וביטחון. במהלך ויכוח באחד המפגשים בסמינר יצאה רחל נגד מה שהיא ראתה כהתקפה על חיילי צה"ל. בתגובה הטיחה בה אחת המשתתפות: "את בכלל ימנית... מה את עושה פה?" בשיחה שנערכה עם רחל וחברותיה לאחר מכן הן ציינו, כי אמנם רק משתתפת אחת אמרה להן "בפנים" מה היא חושבת, אבל שהן הרגישו זרות, מסומנות ולא בהכרח רצויות, על אף שאינן מצטערות על השתתפותן בסמינר. השתלבותן של נשים מהצד הימני של המפה הפוליטית נתפסת בעינינו כקריטית להרחבת מעגל תומכי השלום. ירדנה, שצוטטה בתחילת הפרק, העידה כי כתוצאה מהפעילות בתנועת השלום היא הבינה, "איך המציאות שלנו קשורה לעובדה שיש פה שלטון צבאי... וההשלכות שלו על האוכלוסייה הפלסטינית". ההדרה של אוכלוסיות בעלות נטייה ימנית פוגעת בארגוני שמאל ושלום גם לדבריה של אולנה, פעילת שלום מנוסה, שהקימה ארגון הפועל לקידום רעיון השלום בקרב יוצאי ברית המועצות: "דפקתי על השולחן: איפה החומר ברוסית? השמאל פשוט מכר אותם... אני לא מבינה את זה, את הזלזול של השמאל בקהל כזה".

דרישת הסף להגדרה עצמית פמיניסטית נשמעת בעיקר מפי הפעילות בתנועות השלום (חדוה ישכר, 2003, 2009; ספרן וזק"ש, 2020). אנו, לעומת זאת, מבקשות לטעון, כי למרות הקושי הנלווה לכך, המעשה הפמיניסטי הוא דווקא לאפשר לנשים בעלות מגוון של השקפות ורקעים לקחת חלק פעיל בארגוני השלום. כששאלנו את ירדנה, אישה דתויה בשנות ה-30, תושבת ההתנחלות אפרת ופעילה בארגון שלום מעורב של ישראלים ופלסטינים, האם היא מגדירה עצמה פמיניסטית, התשובה שלה הייתה מהירה וחד משמעית: "בטח, מגיל צעיר". כששאלנו את סאפא, פלסטינית אזרחית ישראל הפעילה בארגון שלום מעורב, האם היא רואה עצמה פמיניסטית, היא ענתה בהיסוס: "לא פמיניסטית במאה אחוז – אוהבת להיות האישה שאני... אוהבת להיות פמיניסטית מפונקת". כאשר ריאיינו את הילה, פעילה פמיניסטית מוכרת ומוערכת בישראל ומחוצה לה, האם המוטיבציה שלה לפעול בתנועות שלום קשורה להיותה פמיניסטית, היא השיבה: "הפכתי לפמיניסטית רק אחרי שהתחתנתי, בעלי היה פמיניסט". דליה, פעילה מובילה נוספת וחוקרת שלום בכירה, סיפרה כי בתחילת דרכה ודרכן של חברותיה בתנועות השלום "רוב הזמן לא היינו פמיניסטיות... הנושא הפמיניסטי לא היה על השולחן".

גם בקרב חוקרות פמיניסטיות נמצאו כאלה, שהצביעו על הקושי שמציב "תנאי סף" זה לנשים בתנועות שלום. טרי גרינבלט (2004) מזכירה במאמרה את הבחירה של ארגונים ואקטיביסטיות לא להשתמש במילה "פמיניזם" כדי לא להרחיק נשים מקבוצות חברתיות שונות, מאחר שהמילה עלולה לעורר אנטגוניזם. נטע עמר דיברה בערב הפתיחה של "ארכי פרחי", ארכיון פמיניסטי מזרחי, על התקופה שבה הפעילות התלבטו אם לקרוא למה שהן עושות "פמיניזם מזרחי". לדבריה, כאשר הן רצו להזמין נשים מהשכונות לאירוע פמיניסטי, הן הבינו שזה מרחיק חלק מהן, בעוד שבשביל אחרות זה רעיון זר, שהן לא הכירו. "הן חשבו איך הן לא מתפשרות על מה שהן רוצות לעשות, אבל מצליחות לדבר לכמה שיותר נשים" (אליאס, 2020).

לדעתנו, הזדהות כפמיניסטית כדרישה מוקדמת לפעילות שלום היא חסם עצום בפעילות של ארגוני השלום בישראל. בתור פעילות פמיניסטיות מוצהרות ופעילות שלום, קידום תפיסה פמיניסטית ופיתוח חשיבה פמיניסטית הן מטרות משמעותיות שאנו רואות עצמנו מחויבות להן בפעילות שלנו מדי יום. בד בבד, אנו טוענות כי תנועות שלום שאינן מציבות את תנאי הסף הללו, משמשות בפועל "בית ספר למגדר" וכך פורה לגיבוש זהות פמיניסטית. עמליה סער (2004) גורסת, "כי חלק הארי של הנשים שכבר מעיזות לדבר על זכויות נשים עדיין חוששות כל כך מהתווית של הפמיניסטיות... אולם כדי להגיע לפוליטיזציה צריך לעבור דרך הגדרה פמיניסטית" (עמ' 54). אנו מסכימות עם שני החלקים של הטענה, אך מציעות פרשנות חלופית, המכירה ומכבדת את הפחד ואת הרתיעה מהתווית של ה"פמיניסטית". אחת התשובות היעילות למצב זה היא מעורבות בתנועות שלום,

דו-לאומית, ושאלתי לדעתה. תגובתה הייתה: 'תודה לאל, הגיע הזמן, הדבר הטוב ביותר, שאתן יכולות לעשות על מנת לעזור לנו להשתחרר מהכיבוש הוא לפעול לקידום שלום בציבור שלכן'."

הקריאה שלנו להסרת תנאי הסף של "לא שמאלנית מספיק, לא מתנגדת לכיבוש", אינה מעידה כלל על חוסר תמיכה או אמונה בחשיבות של ארגונים ופעילויות, היוצאים בריש גלי כנגד הכיבוש. אך אנו סבורות, כי קידום שלום ייתכן גם בדרכים אחרות, שמשרתות את השלום אף הן, ולכן במקום לפסול את הנתבים הנוספים המנסים להוביל לאותו יעד, יש לבחון באילו צמתים הם מתלכדים.

4.2 "פנינו אל מי שהכרנו"

לנשים בישראל יש גישה דיפרנציאלית לזכויות אזרחיות, הקשורות במעמד חברתי ובוהיויות קולקטיביות נוספות, כמו לאום (יהודיות/ערביות), דתיות (דתיות/חילונית), מיניות (להט"ב) ואתניות (מזרחים/אשכנזים) (Berkovitch, 2016; Herzog, 1998; Aharoni, 1997). הגישה אל ארגוני שלום הייתה ועודנה נגישה יותר לנשים אשכנזיות ומשכילות מהמעמד הבינוני (ישכר, 2003). פעילות השלום דבי לרמן מספרת: "נכשלנו גם בכך שלא הצלחנו להשתחרר מההגדרה המאוד ברורה שלנו: נשים זעיר-בורגניות, אשכנזיות, עירוניות ברובנו. (יש גם קיבוצניקיות, אך אין נשים ממושבים ועירות הפריפריה)... ולא הצלחנו להתרחב" (אחיות לשלום, ישכר, 2003, עמ' 72). היעדרן של נשים מזרחיות, ערביות, יוצאות בריה"מ ואתיופיה, עניות, פועלות, דתיות ואחרות בולט לעין (Herman, 2009), ודוחף חלק מהארגונים לעשות מאמצים להגיע גם אל קהלים אלו. על מנת לנסות וליצור שינוי בשיעור השתתפותן של נשים מקבוצות חברתיות, שאינן נטות להשתתף בפעילויות שלום, הציעו ארגונים אחדים הזדמנויות העסקה בשכר בפרויקטים שונים. באופן זה קיוו אותם ארגונים, כי יצליחו לייצר מגוון ולפתוח אשנב למעורבות של נשים נוספות ממגזרים אלה. אורנה, פעילה מזרחית שהועסקה בארגון שלום, מסכמת את החוויה שלה כמנהלת פרויקט במילים: "לא הצלחנו לספק את הסחורה". תחושה זו הובעה בראיונות נוספים, ונראה כי הפיכתן לנציגות הקהילות שלהן, וההנחה כי עצם פעילותן תוביל להצטרפות משמעותית של נשים נוספות, יצרה אצל רובן הרגשת זרות ואכזבה.

הציפייה של הארגונים, שנשים מקהילות שונות יתפקדו כ"מגינסות", הופנתה גם לעבר פעילות, שהצטרפו שלא במסגרת העסקה. משפטים כמו: "אני רוצה שתארגני קהל", "כמה הבאת איתך?", או "איפה הנשים שלה?", הופנו כלפי הפעילות החדשות, בעוד כלפי הפעילות "הטבעיות"

בעת פעילותה של שירי לוינס בעמותת "חוסן קהילתי" באופקים התקמה קבוצה של נשים וגברים, המגדירים עצמם פעילי שלום. מסקנתה מתקופה זו הייתה, כי גם אם חלקם לא ראו את השטחים ככבושים, הם עדיין היו מוכנים לוותר עליהם למען שלום ותחושת ביטחון. בראיון שעשתה במסגרת מחקר הדוקטורט שלה, שאלה את יעל, תושבת אופקים בשנות ה-50 שלה, על הזיכרונות שלה מתקופת ההתנתקות:

"כן, יש שטחים שלא הייתי מחזירה. יש שטחים שאני כן אחזיר. אני בעד שלום, אני אוהבת את השלום. אני אומרת שבכל מחיר אני רוצה שלום ושלווה. לא רוצה חיילים שייטו, ולא אף אחד שייך, ולא משנה אם זה אצלנו או אצלם, כי כמו שכואב לנו כואב להם, אבל יש שטחים שאני לא הייתי מחזירה. אני אהבתי את (גוש קטיף), היו לנו שם הרבה חברים."

הסתירות העולות מן הטקסט המצוטט, חוזרות על עצמן ברבים מהראיונות. הגם שאי אפשר להקיש מהם על מידת התמיכה של המרואיינות בהסכם שלום, אפשר בהחלט להבחין כי יש כאן הזדמנות לדיאלוג ושיח על נשים ועל שלום. דוגמה נוספת הממחישה את האמור לעיל, התרחשה בביקור שערכנו בירוחם יום לאחר הבחירות בשנת 2014, בהם שוב ניצח הליכוד בראשות בנימין נתניהו. נסענו עם חברה נוספת מ"נשים עושות שלום" לירוחם למפגש עם נשים מקומיות ותחילת היכרות. בסיומו עצרנו בבית הקפה במרכז העיר. כשבעלת הקפה הגישה לנו את המשקאות, שאלנו אותה "למי הצבעת?" היא אמרה לנו: "תנחשו". ניסינו ללא הצלחה, ואז היא הפתיעה אותנו: "למרצ, אבל זאת הפעם האחרונה שאני מצביעה להם". כשתהינו למה, היא השיבה: "אנחנו 12 אנשים פה שמצביעים למרצ, התחננו, תביאו לנו חומר, שלטים, תבואו לעזור, אף אחד לא הגיב או הגיע". חיזוק לדברים ניתן למצוא בדבריה של אראלה שדמי, המתארת כיצד במהלך אחד המפגשים בקואליציית נשים לשלום היא הציעה לפנות אל נשים המזוהות עם תנועת ש"ס: "הצעת לי לדבר עם נשים מש"ס, וזה פוצץ את כולם... איך אני מעזה לדבר אחרת על ש"ס? אמרתי שאני יכולה לדבר, ואני אכן מדברת עם נשות ש"ס. אמרתי את זה אז בכנס של 'נשים בשחור' והקואליציה, ומאוד כעסו עליי" (ישכר, 2003, עמ' 131).

מילה אחרונה לגבי ההתנגדות לכיבוש (שאנו כמובן מתנגדות לו נחרצות).

שירי לוינס: "לאחר פגישת ההקמה של 'נשים עושות שלום', הטלפון הראשון שעשיתי היה לעמיתה וחברה פלסטינית מחברון, העומדת בראש גוף המרכז את פעילות ארגוני השלום בפלסטין. סיפרתי לה על התנועה והחזון, וצינתי בפניה שהכוונה היא לבנות תנועה פנים-ישראלית ולא

בכמה דרכי פעולה. המגוון אמור לבוא לידי ביטוי בתפקידים, בייצוג, בשיתוף בהחלטות ובנגישות למשאבי הארגון (כמו הופעות בתקשורת ובכנסים, בקשרים עם גופים בינלאומיים ומקומיים, בהעסקה בשכר, בנגישות פיזית וכיוצא בזה), כל אלו אגב הכרה בשוני ובתרומה של הנשים השונות. האפיק האידיאלי ליצירת מגוון מתבטא בשילוב נשים מקבוצות שונות כבר בשלב הקמתה של התנועה, כך שאותן נשים תיקחנה חלק פעיל ושווה בהגדרת תיאורית השינוי, קהילי היעד, המטרות ועיצוב החזון. יעד זה הוא כמעט אוטומטי - חלק גדול מהתנועות כבר קיימות ופועלות בשטח, וככל שתוקם תנועה חדשה, סביר להניח שיוזמותיה תפנינה תחילה אל הנשים, המופיעות בפנקס הטלפונים שלהן.

אשר על כן, הצעד הראשון שנדרש על מנת לשנות את פני הארגון, הוא הכרה ופיתוח מודעות לפריבילגיות של פעילות התנועה. הנגיעה בנושא הפריבילגיות מעוררת לרוב התנגדות עזה, כל שכן בקרב אקטיביסטיות המקדישות מאמצים רבים לטובת הכלל. רובנו מתקשות להפריד בין הקשיים שחווינו לבין זכויות, שניתנו לנו מתוקף השייכות שלנו לקבוצה חברתית זו או אחרת (לדוגמה, כשערכנו סדנאות בנושא עם פעילות, נשים רבות פירשו את השאלה לגבי הפריבילגיות שלהן כטענה שהמאבקים, הקשיים והעמל שהשקיעו אינם נחשבים בהשוואה לאלה של קבוצות פחות פריבילגיות; גם השאלה "האם האפשרות להתנדב בתנועת שלום היא בעצמה ביטוי לפריבילגיה?" עוררה הרבה בלבול ואי נחת). ביטוי לקושי שמעלה העיסוק בפריבילגיות, ניתן למצוא בדבריה של אראלה שדמי מתוך ראיון בספר "אחיות לשלום" (ישכר, 2003). בציטוט היא מתייחסת לניסיון שלה ב"קואליציית נשים לשלום" להגיע אל קבוצות נשים נוספות: "מתברר שאחוות הנשים הזאת היא אחווה מאוד אשכנזית, ובגלל העיוורון, שלדעתי הוא עיוורון של קבוצות בעלות פריבילגיות, לא שמנו לב שאנחנו משליטות את השיח שלנו בכל מקום" (עמ' 513).

השיח על פריבילגיות לא אמור להיות נוח. אדרבא, חוסר הנוחות שהוא מייצר יכול לשמש להרחבת המודעות לחוסר שוויון. ההכרה בפריבילגיות מאפשרת פנייה או חיבור לקהלים חדשים, תוך ערעור על הנחות היסוד הקודמות שלנו (למשל בנושא נגישות לפעילות, שעות הפעילות, דרכי הנעה, עלויות ההגעה וההשתתפות, שימוש בשפה מסוימת וכיוצא בזה). למסקנה זו ישנן דוגמאות רבות, שבהן נתקלנו לאורך פעילותנו, אך התקשינו למצוא מאמרים ומחקרים בישראל, המטפלים בנושא זה בצורה מעמיקה.

לגבי השאלה של פנייה לקהילות מרוחקות מבחינת מיקומיהן החברתיים (ראה עמ' 17) – אנו סבורות, כי הרחבת מעגל הפעילות יתאפשר על ידי יצירת שיתופי פעולה עם גופים, ארגונים וקבוצות, המייצגים יותר את ה"מיינסטרים הישראלי",

לא הוצמדה דרישה דומה. כאשר פעילה, המתגוררת בעיר במרכז (לדוגמה רמת השרון) מחזיקה בתפקיד מטה כלשהו, אף אחד אינו מצפה כי כתוצאה מכך נשות העיר תצטרפנה לתנועה. לעומת זאת, בשעה שאישה מזרחית מקרית מלאכי החזיקה בתפקיד, הדרישה הגלויה והסמויה ממנה הייתה, שכעת נשים נוספות מאותה עיר יחברו לתנועה. בנוסף, הרצון להביא למגוון רחב יותר של משתתפות מוביל לא אחת ליצירת מצג שווא, כאשר הארגון משתמש בפעילותיו המעטות מתוך קהילות שונות בתור "פרחנטוריות". על פי ספיר סלוצקר עמרן, פעילה חברתית מזרחית, "הייתה ציפייה שהפעילות המזרחיות יביאו נשים להפגנות 'בשביל הצבע', אך לא איפשרו להן לקחת חלק בתהליכי קבלת ההחלטות". לדעתה, "לכן עד היום נשים מזרחיות מהוות מיעוט בעשייה פמיניסטית ארגונית או בארגוני זכויות אדם" (אליאס, 2020). התרשמות דומה מופיעה בדבריה של שולה, תושבת אופקים, אשר הייתה פעילה בתנועת "נשים עושות שלום", והרגישה שהיא משמשת "כפוסטר עבור התנועה".

תופעה נוספת, ששיקפה את המאויים להגיע לקבוצות שונות באוכלוסייה, אנו בוחרות לכנות בשם "רומנטיזציה של הרחוקים ודמוניזציה של הקרובים", או "התשוקה לשטח". נדמה כי ארגוני שלום יעדיפו לא אחת לשאוף לארגן פעילות בקהילות רחוקות, "אקזוטיות", ובמקביל יבחנו באמת מידה דקדקנית קבוצות שכבר פועלות לצדן. אורנה מספרת, שנשלחה לשכונה ממעמד סוציו-אקונומי נמוך באחת הערים הגדולות בשביל להקים קבוצה של נשים מזרחיות, שתעסוק במוזיקה ושלום. התוצאה של יוזמה זאת הייתה, שהנשים אמנם באו למפגשים, אך דחו את השיח ואת הפעילות בנושא השלום. דיטה ביטרמן, פעילת שלום, מציינת בראיון שנערך עימה: "למרות מאמצינו, לא הצלחנו להרחיב את השורות, ועכשיו אנחנו מנסות באמצעות קבוצת עבודה שהקמנו להרחיב את הפעילות שלנו לעיירות ולשכונות. עד כה ללא הצלחה" (ישכר, 2003, עמ' 147). הבחירה לקיים את הפרויקטים ואת הפעילויות בקרב קבוצות שבשוליים החברתיים (לדוגמה, אם הפרויקט נערך בירושלים, אז בשכונת קטמון, אם בתל אביב, אז בשכונת שפירא, וכדומה), הקשתה מאוד על שיתופי הפעולה, וגררה אכזבות מתמשכות, ייאוש ורצון לוותר על המאמצים הגדולים, אשר אינם נושאים פרי.

האתגר לייצר השתתפות מגוונת אינו פשוט, ותובע מחויבות, מודעות לפריבילגיות ולעמדות כוח, נכונות לשלם מחירים ועבודה מתמשכת. לנוכח האתגר, הפיתוי של ארגונים שתיאוריית השינוי שלהם מבוססת על השתתפות נשים ממירב קבוצות האוכלוסייה, לעשות שימוש מוגזם ולעתים אף ציני בפוליטיקת הזהויות הוא גדול. אנו טוענות, כי בשביל להפוך את המגוון מסיסמה למציאות, יש לנקוט

שבו מוחלטות בו החלטות, פיתוח מיומנויות כמו דיבור מול קהל, הנחייה, כתיבה וכדומה, יצירת מפגשים קבועים למצטרפות חדשות ועוד. הפעולות הללו, המבטאות מחויבות לביזור הידע ולהנגשה, אמורות לאפשר תחושה של שייכות ומשמעות למגוון רחב של נשים.

4.3 לא נחשבות

התפיסה הרווחת בחברה הישראלית היא, שקולן של נשים בנושא שלום וביטחון אינו נחשב. לחסם זה ישנו רובד נוסף, חשוב לא פחות: התפיסה של נשים רבות את עצמן כ"לא נחשבות". "זאת רק הדעה שלי"; "למה אני?"; "אני לא מבינה בזה מספיק"; ואמירות נוספות ברוח זו נשמעות מפי נשים פעילות ללא קשר למעמדן, נסיוןן וחוויותיהן, שעה שהן מתבקשות לספר על עצמן, לדבר מול קהל או בתקשורת, או לייצג את הארגון שבו הן פעילות (נובך, 2018). כאשר שאלנו את המרואיינות, איך הגיעו לתפקידן או מעמדן זה או אחר, גם נשים בעלות רקורד עשיר של פעילות בעבר ובהווה ענו שהן "התנגלו", וכמו "שכחו" את המוטיבציות, ההשקעה, הכישרים והיכולות שנדרשו מהן ושנצברו במהלך חייהן – תופעה ששרטטה גם חגית שחר במחקרה על מנהיגות נשים בארגונים (שחר-פריירא, 2020).

שירי לוינס מספרת:

"כשהקמנו את 'נשים עושות שלום', השאלה 'מה אתן מבינה/ות בביטחון?' נשמעה חדשות לבקרים. מהר מאוד הבנו, ששאלה זו נשאלת גם על ידי הפעילות עצמן: 'מה אני מבינה בביטחון?' על מנת לאפשר לנשים הפעילות לענות עליה, היה עלינו לקיים סדנאות בהן דנו בנושא, והתייחסנו למחקר של חוקרות פמיניסטיות מובילות, שהציג דוגמאות של נשים שקידמו שלום ללא "הכשרה פורמלית" (מה שנכון לרבות מתנועות הנשים בעולם). ציידנו אותן בדף תשובות (שכלל לדוגמה את התשובה 'למה אתן מתכוונ בביטחון?'), ובעיקר התעקשנו שאנחנו בטוחות שהן מבינות (כמו שבתנועתנו לי פעם: 'אמא, זה לא שאת לא יודעת, את לא זוכרת שאת יודעת'). אני זוכרת כיצד לקראת אירוע ההשקה של התנועה, שנערך במסגרת כנס שדרות, התקשרתי לנשים וגברים רבים, ושאלתי אותן את השאלה 'מה נשים מבינות בביטחון?'. את התגובות המגוונות, שבכולן היה רציונל מזה או אחר, הצגתי במושב הפתיחה". (שירי לוינס)

לסיכומי של הפרק, אנו ממליצות לארגוני שלום (בין אם מעורבים או של נשים) לייצר מרחבים בטוחים ללמידה (בהם יעלו למשל נושאים כמו מודלים שונים של נשים אקטיביסטיות שפעלו לקידום שלום, היסטוריה של נשים בתנועות שלום, החלטה 1325, תיאוריות פמיניסטיות והיבטים שונים בהתפתחות הקונפליקט), ותאפשר

כמו "נעמת", "ויצו", יועצות למעמד האישה, מועצות נשים ברשויות וכדומה, בהן נמצאות מלכתחילה נשים ממגוון רחב יותר של האוכלוסייה, לרבות קבוצות מוחלטות.

4.2.1 "גן נעול, לא שביל אליו לא דרך... (רחל, 1928) - נגישות לידע ומידע

חוסר הנגישות לידע ומידע הוא חסם משמעותי נוסף בדרך ליצירת מגוון בארגוני שלום של נשים. בשונה מהחסמים שעסקנו בהם עד כה, אנו סבורות כי על חסם זה ניתן להתגבר ביתר קלות, ברגע שאנו מפתחות מודעות ומחויבות לכך. הנחת המוצא של פעילות ותיקות, כי הקודים, דרכי הפעולה, הנורמות והידע הא-פורמלי ברורים ופתיחים לכול, כמו גם נגישות לשפה האנגלית והאפשרויות ששליטה בשפה זו מעניקה או מונעת, משאירה פעמים רבות מצטרפות חדשות, ובודאי נשים שהן "דור ראשון לאקטיביזם" - מחוץ לדלת.

כותבת נורית חג'אג' - בעקבות חוויות אישיות:

"קייבלתי מפתח לדלת הכניסה בלי קוד לבית החודשים האחרונים היו בין היתר מסע אישי. ניסיתי לתהות על תחושות, שליוו אותי בחלק מהפעילויות בהן הייתי שותפה. עסקתי כבר בעבר בשאלות של זהות ומעמד. ידעתי שהזמנתי כמזרחית, אך יחד עם זאת הרגשתי בת מזל כמוזמנת. כאבתי את העובדה ששליטה חלקית באנגלית היוותה עבורי מחסום. שמחתי שלפחות מבתי זה נמנע. שמעתי מחברים מבית הספר היסודי, שסברו ש-teacher זה השם של המורה (שנקרא שרגא, בעצם). מה עוד היה שם? למה נשארתי עם תחושת החמצה? עלה לי הדימוי שקייבלתי מפתח לדלת הראשית, אך בלי קוד כניסה לבית. הקוד לכאורה היה ברור ל"בעלות הבית", ואת אורחת במחוזות חדשים, מאתגרים, מסקרנים ומעוררי תקווה. זה חיוק אצלי את הנחיצות בדלת פשוטה מעץ עם מפתח מזה של פעם. לא דלתות שנפתחות לטביעות אצבע מסוימות" (נורית חג'אג').

ארגון המעוניין להרחיב את מעגל הפעילות, נדרש לייצר מרחב מזמין ללמידה ולהתנסות. אנו מאמינות, כי בלקיחת חלק בפעילות ארגוני שלום של נשים טמון פוטנציאל רב לפיתוח תפיסות, יכולות וכישורים של האישה הפעילה. למעשה, זהו אחד היתרונות (Benefits) המשמעותיים, שעשויה להקנות ההצטרפות לתנועה חברתית, שבה נשים מקדישות זמן ומאמצים בהתנדבות. על מנת לצמצם את הפער בין הוותיקות לחדשות ובין המקצועניות למתלמדות, אנו מציעות להקדיש בארגון בעקביות מקום ללימוד והעמקה בסוגיות שבהן הארגון עוסק, היכרות עם הארגון ועם האופן

מאוד פעמים מעכבים אותי לחקירה, מכנים אותי בשמות ננאי, כמו 'גוש חרא' (עמ' 3).

השאיפה והמאמצים ליצור שותפות של נשים ממגוון קבוצות האוכלוסייה צריכים להביא בחשבון, שמחיר האקטיביזם אינו שווה בין קבוצה לקבוצה. יש לפעול במשנה זהירות, כאשר "דוחפים" פעילות לקחת חלק בעשייה המתנגשת עם הלך הרוח בקהילה שלהן, להיות ערניות לחוויות שלהן ולצורך לספק להן הגנה וסולידריות. כדי שנבין את ההשפעות של האלימות על נשים שונות והסוגים השונים של האלימות, יש חשיבות גם לערוצים פתוחים של שיתוף, התייעצות וסיוע.

4.5 שותפות, השתתפות והשפעה

אחת המדינות הבודדות, שבהן המעורבות של נשים בתהליכי יישוב הסכסוך היתרמה לכוח פוליטי, היא רואנדה. רואנדה היא המדינה המובילה בעולם באחוז הנשים המכהנות בפרלמנט (61.3%), והיא אחת במעמד זה כבר למעלה מעשור. אחד הגורמים המשמעותיים להצלחתן של נשות רואנדה הוא מנגנון של שיתוף וניידות (Mobility), שנבנה לאחר סיום הקונפליקט. ברואנדה הוקמו מועצות נשים ברמה המקומית, האזורית, המחוזית והארצית, אשר ניהלו ביניהן שיתופי פעולה, שיתוף בחלוקת המשאבים (ידע, כסף, הכשרות) ודיאלוג רציף, כאשר כל ראשת מועצה כזו קיבלה כיסא שמור במועצה המעורבת על מנת להבטיח ייצוג של הצרכים והעשייה של הנשים באזור (Mutamba, and Izabiliza, 2005), ובמקביל הונהגה מכסה של 30% השמורה לייצוג נשים במועצות המעורבות (Powley, 2005).

בדרך זו, צרכים והעדפות של אוכלוסיות שונות קיבלו ביטוי במדיניות ובחקיקה (כמו שינוי חוקי הירושה, שילוב נשים במנגנוני יישוב סכסוכים מקומיים {ג'צ'ה צ'ה Gacaca}), השקעה בשיפור הגישה לחינוך של נערות, מרכזים לבריאות האישה ועוד (Mutamba, and Izabiliza, 2005). לשיטתנו, מקרה זה יכול לשמש מודל, שראוי לבחון את הדרכים ליישמו גם בישראל ובמדינות אחרות.

עוד מנגנון, שלדעתנו עשוי להגדיל את מעגל השותפות בארגוני שלום, הוא שימוש בפרקטיקה של "שימועים". השימוע, שמתקיים בתוך מעגל של נשים, שלכל אחת מהן ניתן זמן ומקום להציג את עמדתה, הוא אמצעי ופעולה פוליטית בעת ובעונה אחת. כבר המפגש עצמו יוצר הזדמנות לשינוי (העובדה הפשוטה, שמעניין אותי לשמוע מה את חושבת, מתגלה כרבת-משמעות), כמו גם הדיבור, ההקשבה והחיבור בין השיח על עבר, הווה ועתיד (חג'אג', 2009 עמ' 39). הפרקטיקה הזו נוסתה על ידי "נציבות הנשים הבינלאומית לשלום", שערכה מפגשים עם קבוצות נשים ברחבי הארץ, שנועדו לבחון את עמדתן בנושא נשים,

התנסות, שתוביל לגיבוש עמדה וקול עצמאיים. יש לחשוף את הנשים למומחיות ולמומחים בתחום, אך לתת להן מקום לבטא את הידע בשפתן ובקולן. יש לספק הכשרות בנושא התמרת סכסוכים והתמודדות עם התנגדויות, מיומנות העומדת בבסיס הפעילות שלהן נדרשות, אך רובן חסרות ידע וניסיון ביישומה. טיפוח הפעילות הוא מנוף וכלי רב עוצמה ליצירת מחויבות ולהרחבת המגוון. איילה, הנושאת בתפקיד בכיר כראש משלחת של האו"ם במדינות השרויות בקונפליקט, העירה כי אחת התחושות הקשות שמלוות אותה, היא "שלא טיפחו" אותה, והכינו אותה לתפקידים והאתגרים, שמולם היא ניצבת (במקצועיות רבה, הזוכה להערכה עמוקה).

ולבסוף, אנו מציעות להסיר מעצמנו את הפחד, שאולי באמת הן או אנחנו "לא מבינות מספיק", או "שאולי אני לא מבינה מספיק", ובכך לאפשר גם לאלה שבעבורן ידע והתנסות אלה עודם חדשים להשמיע את קולן, בתוך או מחוץ לגבולות הארגון.

4.4 אויבת העם - אלימות

אקטיביזם הוא עולם, שעלול לחשוף לסוגים שונים של אלימות. האלימות יכולה לקבל ביטויים שונים, מאלימות פיזית, אלימות מילולית, הדרה, איומים בפגיעה במשפחה, ועד לתיג והוצאה מתוך מעגלי שייכות שונים. התמודדות עם אלימות, המופנית כלפי פעילות שלום בכלל, ופעילות נגד הכיבוש בפרט, אינה פשוטה. לחוויות כאלו יש השפעות נפשיות ובריאותיות, ולא אחת הן מונעות מנשים להמשיך להשתתף בפעילות (אהרוני, 2019 עמ' 21). ב-2017 פורסם דו"ח של "קואליצית נשים לשלום" ו"מדד הביטחון של נשים", העוסק בשאלת "הביטחון וחוסר הביטחון של אקטיביסטיות מזויות פמיניסטיות". המסמך מנתח גילויים של אלימות מצד אזרחים ומצד כוחות הביטחון, ומפרט את החששות והפחדים, המלווים את האקטיביסטיות. מחצית מהנשים שהשתתפו בסקר השיבו, כי היקף הפעילות שלהן נמוך מכפי שהיו רוצות, כי הן חוששות לביטחונן. ממצא זה מדאיג במיוחד בהקשר של "הרחבת מעגל הפעילות" (עמ' 9).

ההבדלים בסוגי האלימות ובעוצמה שלה קשורים פעמים רבות במיקומים החברתיים ובהוויות השונות של האקטיביסטיות (Sachs, Sa'ar & Aharoni, 2007). בדו"ח מצוטטת פעילה ממוצא אתיופי: "בפעילות שלי במאבק נגד הגזענות נגד אתיופיה, ועל כך אני חווה הרבה מאוד באלימות קשה. אני אתיופית, ועל כך אני חווה הרבה מאוד גזענות, שכלולה בה גם הטרדה מינית, או אלימות פיזית והתנהגות משפילה מאוד כלפי, תוך ציון העובדה שצבע העור שלי הוא הגורם המכריע. כוחות המשטרה הרבה

הנשמעים באופן שוויוני" (עמ' 128).

אך ברצוננו לתת את הדעת גם לאפשרות, שמהלך ממין זה עלול להוביל להרחקה ו/או הימנעות של נשים מקבוצות שונות מהשתתפות בארגוני שלום. נדמה כי לא פעם הקריאה לשילוב מאבקים אומרת בעצם: למה את לא מצטרפת למאבק שלי? למה לא היית בהפגנה שלי? ומחפשת את החיבור ב"מספרים". נדרשת תשומת לב ובחינה, האם קריאה זו לוקחת מספיק בחשבון את המיקומים החברתיים השונים, את סדרי העדיפויות, את רמת הגישה למשאבים ויותר מכך, את התנגשות הערכים או היעדים, שיכולה להיווצר. לדוגמה, בשיחה אישית עם פעילי שלום בנוגע למאבק המתנהל כעת סביב נחל ה"עאסי", הם הסבירו את הימנעותם מתמיכה במאבק, בכך שהמחיר יהיה איבוד תומכים בפעילויות השלום.

ארגוני שלום אינם יכולים להיות פעילים בכל אחד מן המאבקים החברתיים למען צדק, שוויון ושלום, אבל הם יכולים להיות מודעים לקשר בין זכויות ביטחוניות לחברתיות ולברך על פעילות הנעשית בשדה זה מתוך הכרה בתרומה היחסית של כל ארגון הפועל לשינוי המציאות בחברה הישראלית.

4.7 הכרה והוקרה

להיסטוריה של פעילות נשים בארגוני שלום יש חשיבות, מעשית וערכית גם יחד. כאשר פעולה מעוגנת בתוך רצף היסטורי, הדבר מקנה תחושת כוח, ומזדבן לראות את עצמך כחלק מהרצף הזה. אף על פי כן, אנו מוצאות כי נשים הפעילות בארגוני שלום חדשים, תכופות אינן מודעות, או אינן מוקירות, את הפעילות שנעשתה לפניהן, ומחלישות על ידי כך את הכוח המצטבר של פעילויות נשים לשלום. חיזוק לטענה זו מובא בדבריה של איבון דויטש (2019), הטוענת כי "תודעה היסטורית חיונית לכל גיל. 'נשים עושות שלום' היא הקבוצה היחידה המצליחה, מאז 2014, להוציא לרחוב בכל סתיו אלפי נשים בתביעה לקידום הסכם מדיני... {אך} הן מתעלמות מן ההיסטוריה של תנועת המחאה והשלום של הנשים (עמ' 128)". לצד זאת, נוכחנו כי אלו שכן חיפשו את הקשר ההיסטורי, התקשו לא פעם בהשגת מקורות וחומרים. לדברי ספיר סלוצקר עמרן, "כפמיניסטית מזרחית צעירה אני מרגישה שיש נתק; אין לנו מספיק רקע שמועבר אלינו מדור המייסדות ומקבוצות אחרות בנוגע לעשייה שלהן. אני רוצה לראות שיש משמעות לאקטיביזם שאני עושה היום. לדעת שהיו גם הצלחות, לדעת איך הן התמודדו עם אותן דילמות, שאנחנו מתמודדות איתן היום. הלמידה הזאת חיונית לנו. כשאני פועלת בהמשך לעבודה אחרת שנעשתה, זה גורם לי להרגיש פחות לבד, לדעת שיש קהילה שתתמוך בי ותמשיך את העבודה שלי. המהות

שלום וביטחון. המידע שנאסף היה רחוק מהעמדות של הקבוצה המארגנת, אך עם זאת העניק הצצה למורכבות המאפיינת את העמדות השונות, ונתן הזדמנות לנשים שמעולם לא נשאלו על הנושאים הללו, להיות חלק מהשיח ויצירת הידע (שם, עמ' 13).

"הקונגרס העממי לשלום", שאורגן על ידי עמותת "מחשבות של שלום", התבסס אף הוא על שיתוף ציבור. פעילות הקונגרס, שנמשכה לאורך שנתיים, הפגישה מאות רבות של אזרחים ישראלים ופלסטינים סביב שולחנות שפוזרו במרחב הציבורי, בהם דנו על התנאים להפסקת הסכסוך ולחתימה על הסכם שלום. בכתבה שפורסמה במגזין "כותרת" (13 במאי 2017), מצוטטת איילת, בת 56 מיפו, שהעידה כי היא באה למפגש "כדי לצאת מהייאוש ולהתחיל לעשות משהו". ואילו לובנה, מהעיר קלנסווה שבמשולש, מורה בבית ספר בכפר הירוק שהשתתפה בדיונים, אמרה: "זאת הפעם הראשונה שאני משתתפת באירוע כזה, וזה מאוד מרגש. שמחתי לתרגם לחבריה הצעירים שבאו מג'נין. חשוב מאוד שנשמע אחד את השני. נראה לי שזה משהו שיביא לשינוי, יש כאן חבריה ערבים שבפעם הראשונה שמעו שיש יהודים, שרוצים לסיים את הכיבוש ושרוצים שתי מדינות לשני עמים, וכן חברה יהודים שבפעם הראשונה שמעו שיש גם ערבים שרוצים שלום". (קובץ, 2017).

בשתי הדוגמאות (שימועים ושיתוף ציבור) השיח על שלום מונגש לקהלים רחבים, והופך לפעולה פוליטית במרחב הציבורי. פעולה, שלהערכתנו הכרחית להרחבה של השותפות בארגונים וביוזמות לקידום שלום.

4.6 שילוב מאבקים

הספרות הפמיניסטית בנושא שלום וביטחון מסייעת לבסס את הקשר בין אי שוויון מגדרי לבין היווצרותם של קונפליקטים, ומחזקת את ההבנה כי ישנה זיקה בין ביטחון של נשים לבין ביטחון לאומי (Herzog, 2008). ההרחבה של מושג הביטחון (כפי שנדונה בפרק על 1325), קוראת להכליל בפעילויות המקדמות שלום וביטחון גם נושאים הקשורים בבריאות, השכלה, דיור, אלימות מגדרית, אקולוגיה ועוד. הרחבה זו, המעודדת שילוב של מאבקים, נשמעת הגיונית ונדרשת מאי פעם. כך לדוגמה, בשנת 2003 נערך בעיר שלומי כנס בשם "קישורים", שחרת על דגלו חיבור בין מאבקים בנושאי מלחמה ושלום, צדק חברתי וצדק סביבתי. אחת הכרזות הבולטות בכנס פורסמה על ידי "כביסה שחורה", והמחישה באופן גרפי ומילולי את השילוב המבוקש בין סוגיות של שלום, צדק חברתי וזהות מינית. בדומה, איבון דויטש, מציעה בספר "השמאל העצמאי בישראל" (2019), "אקטיביזם הנשען על חיבור בין דיכויים, הן בתכני הפעילות והן ביצירת קבוצה מגוונת, שבה מתקיים ריבוי קולות

היא החיבורים בשרשרת" (אליאס, 2020).

אנו סבורות, כי על מנת לשמור על השרשרת ההיסטורית ולהניע פעילות רחבה של נשים לשלום בישראל, האחריות צריכה להיות משותפת, הן לוותיקות, הן בוודאי ובוודאי למצטרפות החדשות. האחריות של החדשות היא לשאול, לברר ולהכיר בתרומה ובידע של הפעילות המנוסות. חלק מהסיבה ל"נתק" הוא הרצון של ארגונים חדשים לבדל את עצמם וליצור זהות מוסדית נפרדת, אך לדעתנו, המחיר של ניתוק מרצף העבר וההווה הוא כבד, ובסופו של דבר, עלול לעכב את ההצלחה. בה בשעה, האחריות של הוותיקות, היא להנניש את המידע, את הסיפורים, את ההצלחות והאתגרים, כמו גם להושיט יד ולעודד פרשנויות חדשות למאבק לשלום ולדרכי הפעולה, ולראות במצטרפות החדשות את ממשיכות דרכן ולא את מבטלות דרכן.

תם ולא נשלם

על אף החסמים הרבים, העומדים בפני נשים הפועלות בארגוני שלום, הן הצליחו ומצליחות לחולל שינוי במציאות החיים המסוכסכת בישראל. פעילותן המאומצת והעיקשת מסייעת להרחיב את הפרשנות למושגים שלום וביטחון, ובכך לייצר הבנה מעמיקה יותר של הקונפליקט והשלכותיו על האוכלוסייה בישראל, לקשור בין היעדר ביטחון אישי של נשים לפגיעה בביטחון הלאומי (Herzog, 2008) ולשמש השראה לנשים ברחבי העולם (דוגמה בולטת היא הפיכתה של "נשים בשחור" לתנועה בינלאומית, הפועלת עד היום, והבחירה ב"נשים עושות שלום" כגוף מייעץ לאו"ם).

החלטה 1325 תומכת כאמור בפעילות של נשים למען שלום, ותורמת בין היתר לקידום הדרישה לשילוב נשים, לגיוס תקציבים, ללמידה והשראה מתנועות נשים אחרות בעולם (כמו ליבריה, רואנדה, קולומביה, הפיליפינים ועוד), להעשרת הידע המונגש לנשים בנושא "נשים, שלום וביטחון" (ביוזמות כמו "בונות עתיד משותף", "צועדות בשביל השלום", "פוליטיקאיות צעירות" ועוד), לעידוד לאקטיביזם בנושא ועוד. אנו מציעות לראות את החלטה 1325 בתור הזדמנות לפעולה פוליטית, החוקרת את עמדתן של נשים, וחותרת לעודד אותן להשתתף בפעילות שלום. אקטיביזם של נשים לקידום שלום הוא בגדר פעולה מתמשכת, ולכן, כפי שכותבת תמר רפופרט (2004), "אנו נדרשות לבחון באילו תנאים הפוטנציאל לזיקה בין נשים לשלום מתמשך, מתהדק ומתפרק, ומה משמעותו לנוכח השיח הביטחוני הכופה והאלים ולנוכח המשטר המגדרי בחברה הישראלית. מה מביא חלק מן הנשים לדבוק בפמיניזם ובפעולה למען השלום, ומה מונע מנשים שהן רחוקות מן ההגמוניה (על בסיס מעמד, אתניות וגיל) להתחבר אליהם" (עמ' 159).

נסכם ונאמר, שבנוסף לכל ההישגים שהוזכרו לעיל, הפעילות הענפה של נשים בארגוני שלום ביטאה ותמשיך לבטא התנגדות למבנים הפטריארכליים וההגמוניים של החברה הישראלית, הסודקת את הייצוגים המסורתיים ואת הסטריאוטיפים בנוגע לתפקידן של נשים בתהליכי שלום וביטחון, ואגב כך דבקה במשימה לעורר את השיח הציבורי בנושא השלום ולשמור נאמנה על הגחלת של התקווה לשלום.

ביבליוגרפיה

ישכר, ח. (2009). לעומתיות: רישומים מתרבות הנגד של השמאל הפמיניסטי בישראל. רסלינג.

לימור, ג. (2009). השמיעי את קולך: שימועי נשים אודות הסכסוך הישראלי-פלסטיני. בתוך סרגוסטי, ע., לימור, ג. וחגיא, נ. (עורכות) נשים אל מול השלום: קולות מישראל (עמ' 13-35). תל אביב: נציבות הנשים הבינלאומית.

נובק, י. (19 בנובמבר 2018). ההיסטוריה הסודית של המאבק הפמיניסטי נגד הכיבוש. שיחה מקומית.

<https://www.mekomit.co.il/%D7%99%D7%95%D7%9C%D7%99-%D7%A0%D7%95%D7%91%D7%A7-%D7%94%D7%94%D7%99%D7%A1%D7%98%D7%95%D7%A8%D7%99%D7%94-%D7%94%D7%A1%D7%95%D7%93%D7%99%D7%AA/>

ספרן, ח. וזק"ש, ד. (2020). לא יכלנו לעשות אחרת, היינו מחויבות למאבק בכיבוש ולפמיניזם. פוליטיקה 28: 150-177.

סער, ע. (2004). החלטת מועצת הביטחון 1325, רלבנטיות למקרה הישראלי-פלסטיני מנקודת מבט ישראלית. בתוך ש. אהרוני ור. דיאב (עורכות), איפה הנשים כולן? החלטת מועצת הביטחון 1325: הבטים מגדריים של הסכסוך הישראלי-פלסטיני (עמ' 52-54). חיפה: פרדס.

סרגוסטי, ע., לימור, ג. וחגיא, נ. (עורכות) (2009). נשים אל מול השלום: קולות מישראל. תל אביב: נציבות הנשים הבינלאומית.

סרגוסטי, ע. (2009). המהפכה הסודית: שילוב נשים בתהליך המדיני. בתוך סרגוסטי, ע., לימור, ג. וחגיא, נ. (עורכות) נשים אל מול השלום: קולות מישראל (עמ' 7-12). תל אביב: נציבות הנשים הבינלאומית.

עמר, נ. (2004). החלטה 1325 – הצהרה או מציאות. בתוך ש. אהרוני ור. דיאב (עורכות), איפה הנשים כולן? החלטת מועצת הביטחון 1325: הבטים מגדריים של הסכסוך הישראלי-פלסטיני. חיפה: פרדס.

קואליציית נשים לשלום ומדד הביטחון לנשים (2017). בטחון של אקטיביסטיות ואופקים חדשים לפעולה. מדד הביטחון לשלום.

<https://wsindex.files.wordpress.com/2018/06/d791d798d797d795d7a0d79f-d7a9d79c-d790d7a7>

אהרוני, ש. (2019). "שייכות כבעיה פמיניסטית, או: האם להתאבד לנוכח הפשיזם?". פוליטיקה 28: 127-149.

אהרוני, ש. וחסון, י. (2020). מארג: מאגר מנגנונים ומוסדות לקידום נשים, פמיניזם ומגדר בישראל 1970-2018. מאגר מידע (גרסה 1.0) אוניברסיטת בן גוריון בנגב.

אליאס, א. (29 בינואר, 2020). הארכיון הפמיניסטי המזרחי יצא לדרך. הארץ.

<https://www.haaretz.co.il/gallery/galleryfriday/premium-1.8467594>

בורוכוביץ, ד', י' ודה-סביליה, ה', ס'. (2007). השפעת הזהויות המגדריות על ארגון נשים לזכויות אדם: המקרה של 'מחסום ווטש'. סוגיות חברתיות בישראל, 136-165.

בלומן, א, הלוי, ש. (2009). מחאה מקומית: השתקפות העבר בבחירות הגאוגרפיות של 'נשים בשחור' בחיפה. אופקים בגאוגרפיה, 73/74: 241-256.

גרינבלט, ט. (2004). אסטרטגיות לחידוש היוזמות הבינלאומיות: פרספקטיבה ישראלית, מועצת הביטחון של האו"ם. בתוך ש. אהרוני ור. דיאב (עורכות), איפה הנשים כולן? החלטת מועצת הביטחון 1325: הבטים מגדריים של הסכסוך הישראלי-פלסטיני (עמ' 40-43). חיפה: פרדס.

דויטש, א. (2019). משמאל דיקלי פמיניסטי לתנועת נשים. בתוך קמינר ואחרות (עורכות) השמאל העצמאי בישראל 1993-1967: אסופה לזכרו של נעם קמינר (עמ' 127-146). ישראל: ספרי נובמבר.

וינר, נ' (2002). קריאה מחודשת של אמהות, אזרחות וצבאיות במחאתה של תנועת "ארבע אמהות. עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך", אוניברסיטת בן גוריון.

חגיא, נ. (2009). השימועים - מבט אישי. בתוך סרגוסטי, ע., לימור, ג. וחגיא, נ. (עורכות) נשים אל מול השלום: קולות מישראל (עמ' 37-39). תל אביב: נציבות הנשים הבינלאומית.

יזרעאלי, ד. (1999). "מגדור בשירות הצבאי בצה"ל". תיאוריה וביקורת (14), 85-109.

ישכר, ח. (2003). אחיות לשלום: קולות בשמאל הפמיניסטי. תל אביב: רסלינג.

Aharoni, S. B. (2016). Studying gender in protracted conflicts: Israeli women's lives in quantitative methods. In: A. Wibben (Ed.) *Researching War: Feminist Methods, Ethics and Politics* (pp. 205-221). Routledge

Aharoni, S. (2011). "Gender and 'peace-work': An unofficial history of Israeli-Palestinian formal peace negotiations." *Politics & Gender*, 7 (3): 391-416.

Anderlini, S. N. (2006). Mainstreaming gender in conflict analysis: issues and recommendations. *The World Bank: Special development papers*, Paper No. 33/February.

Berkovitch, N. (1997). Motherhood as a national mission: the construction of womanhood in the legal discourse in Israel. *Women's Studies International Forum* 20, 5-6: 605-619.

Caprioli, M., Hudson V.M., McDermott, R., Emmett, C., & Ballif-Spanvill, B. (2007) Putting Women in Their Place. *Baker Journal of Applied Public Policy* 1(1): 12-22.

Chazan, N. (1989). Gender equality? Not in a war zone. *Israeli Democracy* 3, no. 2: 4-12.

Chazan, N. (1991). Israeli women and peace activism. *Calling the equality bluff: Women in Israel*: 152-61.

Cohn, C. (Ed.). (2013). *Women and wars: Contested histories, uncertain futures*. Cambridge: Polity Press, John Wiley & Sons.

Confortini, C. (2006). Galtung, violence, and gender: The case for a peace studies/feminism alliance. *Peace & Change*, 31(3): 333-367.

Crenshaw, K. (1995). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. In Crenshaw, K., Gotanda,

[d798d799d791d799d7a1d798d799d795d7aa.pdf](https://www.tau.ac.il/~socsci4/coteret/2017/05/%d7%a8%d7%a7-%d7%94%d7%a2%d7%9d-%d7%99%d7%91%d7%99%d7%90-%d7%a9%d7%9c%d7%95%d7%9d798d799d791d799d7a1d798d799d795d7aa.pdf)

קובץ, ה. (14 במאי, 2017). רק העם יביא שלום. *כותרת: ממין החוג לתקשורת.*

<https://socsci4.tau.ac.il/coteret/2017/05/%d7%a8%d7%a7-%d7%94%d7%a2%d7%9d-%d7%99%d7%91%d7%99%d7%90-%d7%a9%d7%9c%d7%95%d7%9d>

רפפורט, ת. (2004). סקירה של הספר *אחויות לשלום: קולות בשמאל הפמניסטי*. ביטחון סוציאלי 67: 157-161. <http://www.jstor.org/stable/23276083>

שדמי, א. (16 באוקטובר 2017). נשים עושות שלום אומרות מעט. *העוקץ.*

<https://www.haokets.org/2017/10/16/%D7%A0%D7%A9%D7%99%D7%9D-%D7%A2%D7%95%D7%A9%D7%95%D7%AA-%D7%A9%D7%9C%D7%95%D7%9D-%D7%90%D7%95%D7%9E%D7%A8%D7%95%D7%AA-%D7%9E%D7%A2%D7%98>

שדמי, א. (2007). לחשוב אישה: נשים ופמיניזם בחברה נברית. *צבעונים.*

שחר-פרירא, א. (2020). מנהיגות מגדר זהות, מנהיגות לשינוי חברתי בין האישי לפוליטי, עבודת גמר לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת בר-אילן.

ששון-לוי, א. ומשגב, ח. (2017). חקר מגדר בישראל בתחילת המאה ה־21: בין נאו־ליברליזם לבין נאו־קולוניאליזם. *מנמות: כתב עת למדעי ההתנהגות*, נא, 2 (תשעז): 165-206.

Abu-Lughod L. (2002). Do Muslim women really need saving? Anthropological reflections on cultural relativism and its others. *American anthropologist*, 104(3): 783-790.

Aharoni, S. (2017). Who needs the Women and Peace Hypothesis? Rethinking Modes of Inquiry on Gender and Conflict in Israel/Palestine. *International Feminist Journal of Politics* 19.3: 311-326.

in *Gender, State & Society*, 6 (3): 292-313.

Helman, S. & Rapoport T. (1997). Women in Black: challenging Israel's gender and socio-political orders. *British Journal of Sociology* 48 (4):681-700.

Hermann, T. (2009). *The Israeli peace movement: A shattered dream*. Cambridge University Press.

Herzog, H. (2008). Re/visioning the women's movement in Israel. *Citizenship Studies*, 12(3), 265-282.

Herzog, H. (2003). The fighting family: the impact of the Arab-Israeli conflict on the status of women in Israel. In *In the name of security: The Sociology of Peace and War in Israel*, in *Changing Times*, 401-419.

Herzog, H. (1998). Homefront and battlefield: The status of Jewish and Palestinian women in Israel. *Israel Studies*, 3(1), 61-84.

Hudson, V. M., Caprioli, M., Ballif-Spanvill, B., McDermott, R. & Emmett, C. F. (2009). The heart of the matter: The security of women and the security of states. *International Security*, 33(3): 7-45.

McLeod, L. (2013). Back to the future: Temporality and Gender Security Narratives in Serbia. *Security Dialogue*, 44(2): 165-181.

Mohanty, C. T. (2003). *Feminism without borders: Decolonizing theory, practicing solidarity*. Duke University Press.

Mutamba, J. and Izabiliza, J. (2005). The role of women in reconciliation and peace building in Rwanda: Ten years after genocide 1994-2004: Contributions, Challenges and Way Forward. Republic of Rwanda, The National Unity and Reconciliation Commission. <https://repositories.lib.utexas.edu/bitstream/handle/2152/4786/3871>.

N., Peller, G., & Thomas, K. (eds.) *Critical race theory: The Key Writings that Formed the Movement* (pp. 357-383). New York: New Press.

El-Bushra, J. (2003). Fused in combat: gender relations and armed conflict. *Development in Practice*, 13(2-3): 252-265.

Elstain, J. B. (1998). Women and war: ten years on. *Review of International Studies*, 24(4): 447-460.

Enloe, C. (2000) *Maneuvers: the international politics of militarizing women's lives*. University of California Press.

Gedalya, E., Herzog, H., Shamir, M., Arian, A., & Shamir, M. (2010). *The Elections in Israel 2009*. Golan, G. (1997). Militarization and gender: the Israeli experience. *Women Studies International Forum*, 20: 581-586.

Golan, G. (2015). "Militarization and Gender in Israel," in Maureen Flaherty et al (eds) *Gender and Peacebuilding: All Hands Required* (pp. 213-228). Lexington Books.

Gutman, Y. (2017). *Memory activism: Reimagining the past for the future in Israel-Palestine*. Vanderbilt University Press.

Harel-Shalev, A., & Daphna-Tekoah, S. (2016). Bringing women's voices back in: conducting narrative analysis in IR. *International Studies Review*, 18(2): 171-194

Harel-Shalev, A., & Daphna-Tekoah, S. (2015). Gendering Conflict Analysis: Analyzing Israeli Female Combatants' Experiences. In Shekhawat, S. (Ed.) *Female combatants in conflict and peace* (pp. 69-83). Palgrave Macmillan.

Helman, S. (1999). From soldiering and motherhood to citizenship: A study of four Israeli peace protest movements. *International Studies*

Sasson-Levy, O., Levy, Y., & Lomsky-Feder, E. (2011). Women breaking the silence: Military service, gender, and antiwar protest. *Gender & Society*, 25(6), 740-763.

Scheindlin, D. (2011). Gender Myths and the Israeli-Palestinian Conflict: A Summary of Differences and Similarities in Israeli Jewish Public Opinion. *Palestine-Israel Journal of Politics, Economics, and Culture*, 17(3/4): 67-77.

Shadmi, E. (2000). Between resistance and compliance, feminism and nationalism: Women in black in Israel. *Women's Studies International Forum* Vol. 23, 1: 23-34.

Sharoni, S. (1996). Gender and the Israeli-Palestinian accord: feminist approaches to international politics. *Gendering the Middle East: emerging perspectives*: 107-126.

Shepherd, L. J. (2008). Power and authority in the production of United Nations Security Council Resolution 1325. *International Studies Quarterly*, 52(2), 383-404

Spivak, G. C. (1988). *Can the subaltern speak? Reflections on the history of an idea.* Columbia University Press.

UN Security Council (2000). Resolution 1325 on Women, Peace and Security. October 31, 2000 <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/720/18/PDF/N0072018.pdf?OpenElement>

Wibben, A. (2011). *Feminist security studies: a narrative approach.* Abingdon: Routledge

[pdf;sequence=1](#)

Ni Aoláin, F. & Rooney, E. (2007). Underenforcement and intersectionality: Gendered aspects of transition for women. *The International Journal of Transitional Justice*, 1(3): 338-354.

Peterson, V. S. (1992). Transgressing boundaries: Theories of knowledge, gender and international relations. *Millennium*, 21(2): 183-206.

Powley, E. (2005). Rwanda: Women hold up half the parliament. In Ballington, J. and Karam. *A Women in parliament: Beyond numbers* 2nd Edition (pp. 154-163). International IDEA.

Pratt, N. & Richter-Devroe, S. (2011). Critically examining UNSCR 1325 on women, peace and security. *International Feminist Journal of Politics*, 13(4): 489-503.

Rooney, E. (2007). Intersectionality in transition: lessons from Northern Ireland. *Web journal of current legal issues*, 5: 1-20.

Rooney, E. (2006). Women's equality in Northern Ireland's transition: intersectionality in theory and place. *Feminist legal studies*, 14(3): 353-375.

Sa'ar, A., Sachs, D. & Aharoni, S. (2011). Between a gender and a feminist analysis -The case of security studies in Israel. *International Sociology*, 26(1): 50-73.

Sachs, D., Sa'ar, A., & Aharoni, S. (2007). "How can I feel for others when I myself Am beaten"? The impact of the armed conflict on women in Israel, *Sex Roles* 57(7-8): 593-606.

Sasson-Levy O. (2003). Feminism and military practice: Israeli women soldiers in "masculine" roles. *Sociological Inquiry* 73(3):440-465.

Sasson-Levy, O. (2002). Constructing identities at the margins: Masculinities and citizenship in the Israeli army. *Sociological Quarterly*, 43: 357-383

על החוקרות

חותם

קרן פרידריך אברט, ישראל
ת.ד. 12235, הרצליה פיתוח 4673334, ישראל

טלפון: +972-9-951-47-60
פקס: +972-76-530-31-78
<http://www.fes.org.il>

אחראי:

ד"ר פאול פש
מנהל קרן פרידריך אברט, ישראל

הדעות המובעות בפרסום זה אינן משקפות בהכרח את
דעותיה של קרן פרידריך אברט.

שימוש מסחרי בפרסומים של קרן פרידריך אברט ללא אישור
בכתב של הקרן אסור בהחלט.

נורית חגי'אג'י - מנכ"לית "Diversity in Action" - הנחייה
ופיתוח תוכניות רגישות-מגוון.

פעילה פמיניסטית מזרחית, חברה בוועד המנהל של
"הקשת הדמוקרטית המזרחית" ומנכ"לית התנועה בעבר.
פעילות שלום ב-30 השנים האחרונות, שותפה בנציבות
הנשים הבינלאומית לשלום (-2005 2010), וכיום פעילה
ב"נשים עושות שלום". חברת הנהלה בעמותת "איתך-
מעכ"י", משפטניות למען צדק חברתי. לוקחת חלק ביוזמות
מגוונות בחברה האזרחית לקידום חברה שיוויונית וצודקת.
ממובילות פרויקט "נעמת הצעירה" בתמיכת קרן פרידריך
אברט.

שירי לוינס - עוסקת בהתמרת קונפליקטים (הפיכת מצבי
קונפליקט להזדמנויות לשינוי) ובאקטיביזם, בתפר שבין
סכסוכים לאומיים ושאלות מגדר. באוגוסט 2014 הצטרפה
ליוזמה של מיכל ברק ועירית תמיר להקים תנועה של נשים
לקידום שלום, הנקראת "נשים עושות שלום". בשנתיים
הראשונות של פעילות התנועה הקדישה את מירב זמנה
לבנייתה ולקידום מטרותיה. בין היתר, התמקדה בניסוח
עקרונות התנועה, בהובלת צוות מגוון ובגיבוש מערך
הכשרות לדוברות ולרכזות. לפני שנתיים הפסיקה את
פעילותה בתנועה; חלק מהסיבות לכך מפורטות במסמך
זה, וחלקן מקומן במאמר נפרד. כיום משלימה עבודת
דוקטורט בנושא "נרטיבים של נשים בפריפריה, החיות
בצילו של סכסוך אלים" (הכוללת ריאיונות עם כ-40 נשים
מהעיר אופקים), וממשיכה במקביל להוביל תוכניות לקידום
נשים בפוליטיקה של השלום וללמד התמרת קונפליקטים.

I SBN 978-965-599-461-2

9

789655994612

ISBN

978-965-599-461-2

לעשות מקום לשלום

שייכות, שותפות ומגוון בפעילות נשים למען שלום בישראל

העומדים בפני נשים הפועלות בארגוני שלום, הן הצליחו ומצליחות לחולל שינוי במציאות החיים המסוכנת בישראל. בנוסף מציעות חג'אג' ולוינס דרכים להרחבת מעגל ההשתתפות וההשפעה.

ואיך כל זה קשור למושגים כמו מגוון, שייכות ושותפות. על מנת לענות על שאלות אלה, החוקרות נעזרו במאמרים ומחקרים קיימים, ערכו ראיונות עם פעילות שלום ותיקות וחדשות, והוסיפו ניתוח של הרשמים האישיים שלהן כפעילות, אשר עוסקות במשך שנים רבות בעשייה למען שלום. המחברות מדגישות שעל אף החסמים הרבים,

למרות שחלקן של נשים בישראל בפעילות של אירגוני שלום הייתה ועודנה משמעותית, הן לרוב לא קיבלו "מקום מסביב לשולחן" וגם כיום ממשיכות להיות מודרות ממוקדי קבלת החלטות. לרגל 20 שנה להחלטת מועצת הביטחון של האו"ם 1325 מחקר זה בא לבחון, מהם החסמים המונעים מנשים לקחת חלק משמעותי בתהליכי שלום,

למידע נוסף בנושא זה:

<http://www.fes.org.il/he/israeli-germaneuropean-relations>